

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.3.79

UDK: 81-112

Primljeno: 09. 10. 2023.

Pregledni rad
Review paper

Dijana Kapetanović

BAUDOUIIN DE COURTENAY: PRETEČA SAVREMENE LINGVISTIČKE MISLI

Rad ispituje naučni doprinos i stvaralaštvo nedovoljno poznatog poljskog lingviste Baudouina de Courtenaya (1845-1929), uglednog slaviste i indoeuropeiste. U radu se tematiziraju mnogobrojni aspekti njegovih modernističkih teorija te daje pregled najznačajnijih refleksija o jeziku koje se mogu smatrati pretečom savremene lingvističke misli. U dugogodišnjoj akademskoj karijeri od kazanjskog perioda, potom rada na univerzitetima u Dorpatu, Krakovu, Sankt Peterburgu i Varšavi, rad propituje različite uticaje koje je izvršio na jezička istraživanja svog vremena kao i na potonje generacije lingvista sa posebnim osvrtom na de Courtenayov uticaj na Ferdinanda de Saussurea i razvoj opće i strukturalne lingvistike. Rad ispituje evoluciju i razvoj de Courtenayove misli u različitim domenima poput teorije fonema i fonetskih alternacija, čime se smatra pretečom Praškog lingvističkog kruga, psiholingvističkih istraživanja te definiranja jezika kao psihosocijalnog fenomena, južnoslavenske dijalektologije i leksikologije, kao i proučavanja primjene jezika u drugim naukama i disciplinama.

Ključne riječi: historija lingvistike; poljska slavistika; Baudouin de Courtenay; Ferdinand de Saussure

1. DE COURTENAYOVO MJESTO U HISTORIJI LINGVISTIKE

Historija lingvistike eminentnom poljskom lingvisti Baudouinu de Courtenayu (1845-1929) još uvijek nije dala zasluženno mjesto u nauci imajući u vidu njegov plodonosni naučno-istraživački i akademski rad koji je ne samo usmjerio dvije generacije lingvista, već i odredio pravac razvoja nauke o jeziku u Evropi s početka 20. vijeka. Baudouin de Courtenay je bio iznimno plodonosan, svestran i društveno angažiran naučnik i univerzitetski profesor koji je u svojim razmišljanjima o jeziku baštinio tradicionalni atomistički pristup mladogramatičarke filološke škole, ali i inovativnost i kritičko promišljanje nezavisnog intelektualca.

Razlog nedovoljnoj upućenosti zapadnoevropske, a naročito anglosaksonske lingvistike u de Courtenayovu ostavštinu jeste činjenica da je samo mali dio njegovog opusa preveden na engleski i to relativno kasno, tek od 60-ih godina 20. vijeka, dok danas znamo da je ovaj poljski erudit i zaljubljenik u nauku tokom svoje duge karijere napisao preko četiri stotine radova na desetak jezika, uglavnom u formi članaka raspršenih u mnogobrojnim evropskim časopisima.

“Taj znameniti Poljak (1845-1929) mislio je i govorio o jeziku i lingvistici toliko drugačije i modernije ne samo od svojih učitelja nego i od svojih savremenika da, iz današnje perspektive govoreći, prosto i ne pripada svom nego vremenu današnjem. Kurtene je tridesetak godina prije pojave Sosirovog Kurasa opšte lingvistike izgradio i zastupao strukturalistički model lingvistike, pa je u stvari prvi pravi ne anticipator nego osnivač strukturalističke lingvistike.“ (Kovačević 1989: 55)

Predrag Piper u predgovoru prevoda de Courtenayovih najznačajnijih fragmenata zaključuje da njegovo djelo prelazi granice vremena i prostora, društvenih i teorijskih okvira neke sredine, naučnog pravca ili lingvističke škole, te da je „stvorio lingvističku teoriju koja je prevashodno plod njegovog analitičkog i sintetičkog duha“ (Piper 1988: 7).

Za potrebe svojih jezičkih teorija de Courtenay je stvorio i sopstvenu terminologiju koja se samo nominalno razlikuje od one koju će godinama kasnije utemeljiti drugi naučnici poput de Saussurea. Naime, de Courtenay je „samo s drugačijom terminologijom (za čiji je dalji razvoj takođe veoma značajan) uočio i ukazao na one temeljne dihtomije, danas poznate kao Sosirove dihtomije: jezik-govor, sinkronija-dijahronija, paradigmataska-sintagmatska osa... Kurteneov je pristup u navedenim dihtomijama mnogo saglasniji vremenu sadašnjem od Sosirovog, jer su one, za razliku od oštro polarizovanih Sosirovih, date u relativiziranijem obliku“ (Kovačević 1989: 55-56).

Baudouin de Courtenay nikada nije ostvario sintezu vlastitih teorijskih stavova za razliku od svog švicarskog savremenika Ferdinanda de Saussurea čiji su studenti Albert Sechehaye i Charles Bally sačuvali predavanja iz opće lingvistike te ih posthumno objavili. S druge strane, de Courtenay, u svojoj skromnosti, nikada ne spominje da je predavanja uglavnom zasnivao na jezičkom materijalu koji je sam pronašao i kompilirao. Poput de Saussurea, izvršio je značajan uticaj na svoje učenike kroz inspirativna predavanja i seminare otvorivši put modernim lingvističkim istraživanjima.

I pored svega navedenog, tvrdi Kovačević:

„... malo će se gdje, ako igdje, naići na konstataciju o Kurteneu kao osnivaču ne samo neke od navedenih grana lingvistike nego i lingvističkog strukturalizma. A razlozi za to su brojni. Naime, Kurtene svoje poglede na lingvistiku nikada nije izložio sistemski na jednom mjestu, nego su oni ostali razasuti u više stotina radova nastalih u toku šezdesetogodišnjeg bavljenja naukom o jeziku. (...) Nije beznačajno ni to što je Kurtene živio i radio van lingvistički »prestižnih« centara i krugova svog vremena, a ne treba smetnuti sa uma ni činjenicu da je i sam često mijenjao stavove, nerijetko i na vlastitu štetu, kao i to da svi njegovi radovi nisu podjednake vrijednosti“ (1989: 56).

De Courtenayov uticaj na razvoj moderne lingvističke misli dugo nije bio prepoznat u američkoj i zapadnoevropskoj lingvistici. Naime, trebalo je sačekati 1968. da bi bila objavljena prva opsežna studija Franka Häuslera posvećena Baudouinu de Courtenayu i njegovoj fonološkoj teoriji. Edward Stankiewicz 1972. objavljuje antologiju radova prevedenu na engleski jezik *A Baudouin de Courtenay Anthology*. Jedan od glavnih razloga nedovoljnom priznavanju de Courtenayovih publikacija na Zapadu možda leži u činjenici što su bile napisane pretežno na poljskom ili na ruskom jeziku što ipak ne može biti dovoljan argument budući da je de Courtenay kao vrsni filolog i poliglot pisao ne samo na poljskom, ruskom, slovenskom, češkom, pa čak i litavskom, nego i na njemačkom, francuskom i talijanskom. Jedno od najvećih priznanja u smislu naglašavanja međunarodnog karaktera de Courtenayovog stvaralaštva dao je njegov učenik Lev Vladimirovich Shcherba u nekrologu posvećenom svom učitelju. Danas znamo da postoje razlozi za ograničeno poznavanje de Courtenayovog rada jer su mnogi njegovi spisi publikovani u teško dostupnim i nedovoljno poznatim ruskim časopisima. Ovdje slobodno možemo dodati da ni sam de Courtenay svojim nasljednicima nije olakšao zadatak budući da za vrijeme svoje duge univerzitetske i naučne karijere nije objavio sintezu svog bogatog opusa koja bi na jednom mjestu obuhvatila glavninu njegove

lingvističke misli (ako zanemarimo popis od dvadeset dva lingvistička principa formulirana u njegovoj autobiografskoj bilješci) (Piper 1988). Zanimljivo je spomenuti da su njegovi savremenici, poput poljskog filologa i profesora Jana Rozwadowskog, tvrdili da je, osvrćući se na svoju dugu karijeru, nerijetko kudio sebe što je trošio svoju energiju na previše različitih tema.

2. AKADEMSKI I NAUČNI PUT

De Courtenay je svoju doktorsku disertaciju odbranio kod Augusta Schleichera, eminentnog stručnjaka iz oblasti komparativne indoevropske gramatike i slavenske filologije na Univerzitetu u Jeni. U svojoj je tezi naglasio univerzalnost mladogramatičarske analogije, insistirajući na tome da njeno djelovanje treba biti priznato ne samo za savremene, već i za prošle faze jezika. Kao vrsni poznavalac komparativne indoeuropeistike i slavenske filologije de Courtenay započinje karijeru profesora i istraživača.

Njegova profesionalna karijera može se, prateći univerzitete na kojima je predavao, podijeliti na pet perioda, naprije u Kazanju (1875-1883), potom u Dorpatu (1883-1893), u Krakovu (1894-1899), u Sankt Peterburgu (1900-1918) i konačno u Varšavi (1918-1929). Vrijeme provedeno u Kazanju, najistočnijem univerzitetskom središtu u Rusiji, donijelo mu je većinu slave jer je predstavljalo njegov najplodonosniji period u kojem je utemeljio Kazanjsku lingvističku školu, intelektualno žarište i nezaobilaznu referencu u epohi rađajućeg strukturalizma. U tom periodu je stvorio svoju poznatu teoriju fonema i definirao fonem, suprotstavio statiku i dinamiku u jeziku te odredio važnost proučavanja živih jezika. Krug učenika koji su se okupljali u Kazanju uključivao je imena poznata u lingvistici poput Mikolaya Kruszewskog (1851-1887) i Sergeya Bulicha (1859-1921). Roman Jakobson će kasnije izjaviti da je period de Courtenayove saradnje sa Kruszewskim na Kazanjskom univerzitetu (1878-83) u okviru tzv. Kazanjske škole bio njegov najplodniji period u karijeri.

S druge strane, deset godina provedenih u Dorpatu (u današnjoj Estoniji) nije bilo obilježeno produktivnim ličnim kontaktima, ali je njegova naučna produkcija bila na vrhuncu sa četrdesetak izvanrednih publikacija o širokom spektru tema kao što su opća lingvistika, slovenska dijalektologija ili poljski pravopis. Može se reći da je gotovo sve što je kasnije objavio bilo uglavnom elaboriranje i produbljivanje ideja iz dorpatskog perioda. Na ovom univerzitetu de Courtenay je na njemačkom i ruskom jeziku predavao više od trideset teorijskih i praktičnih predmeta. U to vrijeme de Courtenay postavlja svoju morfonološku teoriju koju će kasnije preuzeti Praška škola.

Nakon Dorpata de Courtenay iznova ulazi u još jednu plodnosnu fazu svoje akademske karijere kao profesor slavistike na Univerzitetu u Krakovu (1893-99). Međutim, budući da se Krakov nalazio pod austrougarskom vlašću de Courtenay svojim predavanjima o slavenskim jezicima kao i zastupanjem prava manjinskih naroda izaziva otpor javnosti i političkih vrhova koji ga primoravaju da se udalji sa ovog univerziteta. U Krakovu de Courtenay vodi aktivnu prepisku i razvija prijateljske odnose sa poznatim naučnicima tog vremena: Vatroslavom Jagićem (1838-1923), Hugom Schuchardtom (1815-1886), Hermannom Paulom (1846-1921), Ferdinandom de Saussureom, Ottom Jespersenom (1860-1943), Antoineom Meilletom (1866-1936) i drugim eminentnim lingvistima.

De Courtenay svoju aktivnost potom nastavlja u carskoj Rusiji, na Univerzitetu u Sankt Peterburgu (1901-1918) kao profesor komparativne lingvistike i sanskrita te još jednom okuplja mnoge studente od kojih se, kao dva najuglednija, ističu lingvist i fonetičar Lev Vladimirovich Shcherba, šef Lenjingradske škole, i orijentalist Yevgeny Dmitrievich Polivanov. Zajedno s drugim učenicima peterburškog kruga Polivanov je bio suosnivač čuvenog Peterburškog društva za proučavanje poetskog jezika (poznatog kao *Opojaz*) koje predstavlja embrij pokreta ruskog formalizma (1915-1930). Ovo društvo je osnovano kao pandan Moskovskom lingvističkom krugu, čiji je predsjednik bio Roman Jakobson, a u kojem je važnu ulogu igrao još jedan de Courtenayov učenik, ruski formalist, teoretičar i historičar književnosti Boris Viktorovich Tomashevsky (1890-1957) (Koerner 1972: 675)¹.

U Poljskoj, koja je ponovo stekla nezavisnost nakon Prvog svjetskog rata, de Courtenay u dobi od sedamdeset i tri godine preuzima katedru indoevropske lingvistike na Varšavskom univerzitetu, gdje je i započeo studij pedeset pet godina ranije. Uprkos već podmaklim godinama ostaje aktivan, drži predavanja i konferencije u Pragu i u Kopenhagenu u kojima se fokusira na uticaj jezika na poimanje svijeta i mentalitet. Tu će djelovati do svoje smrti 1929. godine, u vrijeme kada praški fonolozi već uveliko idu ka svojim najvećim dostignućima.

3. DE COURTENAYOV NOVI SMJER RAZMIŠLJANJA O JEZIKU

Baudoin de Courtenay pripada epohi u kojoj filolozi koriste historijsko-komparativnu metodu u rekonstrukciji genetski srodnih jezika i u opisivanju jezičke evolucije. To je i vrijeme primata darvinizma i biološkog naturalizma koji jeziku pristupaju po

1. Autor napominje da ovdje i u svim kasnijim dijelovima lično prevodi s engleskog i francuskog jezika.

analogiji s organizmom koji se rađa, živi i umire slijedeći neumoljive biološke zakone. Pa ipak, u takvoj klimi, izvjestan se broj avangardnih filologa suprotstavlja tradiciji te u nauci popularizira nove ideje i stavove. Naime, lajpciški mladogramatičari Karl Brugmann i August Leskien, a nakon njih i Baudouin de Courtenay i Kruszewski, napuštaju staru naturalističku metaforu jezika kao organizma. Ujedno se distanciraju od hipoteza o rekonstruiranju prajezika, poput protoindoevropskog, kao i od dijahronijske analize koja krutim zakonitostima, poput mladogramatičarskih fonetskih zakona i principa analogije, objašnjava jezičku evoluciju. De Courtenay se suprotstavlja mladogramatičarskoj metodologiji te odbacuje metodu fonetskih zakona koji su bili neprikladni za njegov pristup izučavanja jezika u sinhroniji okrenuvši se novoj tehnici i metodologiji koju možemo okarakterizirati kao empirijsku i eksperimentalnu. Naime, de Courtenay samostalno skuplja živi jezički materijal, kompilira ga, klasificira, analizira te donosi sopstvene zaključke o jezičkim fenomenima.

U svojim je radovima de Courtenay na različite načine definirao i opisivao jezik, uglavnom u formi usputnih opaski, bez cjelovitog pristupa problematici. U početku svoje karijere on tvrdi da jezik „nije schleicherovski organizam, nego jedna od njegovih funkcija“ (Adamska-Salaciak 2008: 29-30). U skladu sa svojom osnovnom orijentacijom de Courtenay se time suprotstavlja svom učitelju Schleicheru koji je jezik smatrao autonomnim organizmom, a nauku o jeziku podvrstom prirodne nauke. Nasuprot tome, de Courtenay jezik definira na humboldtovski način, kao univerzalnu reakciju duha na poticaje ili podražaje svijeta, kao formativni organ za mišljenje ili pogled na svijet (Mueller-Vollmer, Messling 2022).

Krajem 19. vijeka jedan dio naučne zajednice mijenja svoju metodološku refleksiju i problematiku pomjera na istraživanje jezika u sinhroniji. Umjesto rasprava o fonetskim mutacijama u protoindoevropskom jeziku, učenjaci se usredotočuju na živi, konkretni jezik. U naučnoj zajednici Evrope krajem 19. i početkom 20. vijeka dominira psihološka paradigma, tzv. psihologizam, koji svoj trag ostavlja u književnosti, sociologiji, antropologiji. U Rusiji on postaje nekom vrstom prizme kroz koju se analiziraju znanja stečena u svim naukama (Simonato-Kokoshkina 2003). Uspon psihološke paradigme predmet je brojnih i detaljnih istraživanja u pokušaju definicije kolektivnog duha ili pojedinca, najprije na njemačkom govornom području, a potom i u Rusiji. Štaviše, revolucionarna Brugmannova ideja iz 1885. da jezik postoji i živi samo u pojedincima bit će okosnica zanimanja ruskih lingvista nekoliko decenija (Archambault 2017). Među svojim kolegama lingvistima de Courtenay citira mnoga poznata imena poput Leskiena, Breala ili pak Brugmanna kao zagovornika *psihološke struje* u Rusiji tog vremena. Kao vrsni metodičar i

pedagog de Courtenay je napisao nekoliko udžbenika za studente poljskog, ruskog, staroslavenskog i drugih slavenskih jezika. 1909. u Sankt Peterburgu objavljuje *Uvod u nauku o jeziku* koji će narednih godina doživjeti čak pet reprinta, što je svjedočilo o ogromnoj popularnosti i interesu akademske zajednice. U njemu de Courtenay govori o novom pristupu jeziku, tzv. psihološkom pristupu, i navodi, među svojim izvorima, Humboldtova filozofska razmatranja kao i Herbartovu primjenu psihologije na nauku i proučavanje jezičkih fenomena. Uprkos publikovanju, ovaj litografski zbornik za potrebe studenata nije u potpunosti opravdao svoj naslov budući da se u suštini ograničio na pitanja iz oblasti fonologije i morfologije.

Filologija je naučna disciplina koja se, shvaćena u širem smislu, bavi proučavanjem jezika i književnosti, i to onih relevantnih tekstova kroz čiju analizu otkriva kulturne i civilizacijske značajke određene sredine ili epohe. Ipak, filologija u užem smislu, u ovom slučaju filologija 19. vijeka, prevashodno podrazumijeva kritičko utvrđivanje starih tekstova (kritika teksta) i njihovo tumačenje (hermeneutika). U tom smislu de Courtenay filologiju ne odbacuje u potpunosti već samo u onoj mjeri koliko smatra da je preuveličana pažnja koju pridaje dijahroniji tj. analizi starih tekstova, a posebno velikim tekstovima antike, čiji je jezik artifičijelan, skamenjen. To je ono što de Courtenay sažima pod pežorativnim izrazom *teret erudicije*: „Istorija jezika pretvara se u istoriju spomenika ili čak u hronologiju radova o jeziku (...) u bibliografiju rasprava (...) Otud aristokratizam (...) otud precenjivanje značaja sanskrtu za proučavanje drugih jezika (...) precenjivanje značaja latinskog i starogrčkog“ (prema Piper 1988: 70).

De Courtenay ipak ne negira značaj filologije koja, po njemu „u sebi objedinjuje znanja iz oblasti različitih nauka koje se bave proučavanjem ljudskog društva. To je svojevrsna enciklopedija (...). Lingvistika za svoj postanak duguje zahvalnost filolozima (...) i danas nosi pečat svog filološkog porekla“ (ibid. 69), ali ona „odražava u sebi noviji pogled na svet“ (ibid. 108). De Courtenay, dakle, konstatuje kako je daleko „važnije proučavanje novih jezika, koji su nam u svakom pogledu dostupni“ (ibid. 70).

Metoda jezičke analize koju poljski erudita preporučuje mora se temeljiti na *konkretnom govoru*. Za de Courtenaya nauka o jeziku treba naći mjesto u raznolikom korpusu koji se proteže od dječjeg govora do govora stranih govornika, ali i do govora duševnih bolesnika ili patološkog govora koje će kasnije izučavati Roman Jakobson.

Na početku karijere de Courtenay razlikuje tzv. čistu lingvistiku, lingvistiku uzetu samu za sebe, čiji je predmet sam jezik, i primijenjenu lingvistiku koja za predmet proučavanja ima primjenu rezultata čiste lingvistike na pitanja iz oblasti drugih nauka.

Prvu potom dijeli na tzv. pozitivnu lingvistiku i na istraživanje o počecima ljudskog govora. Pozitivna lingvistika obuhvata gramatiku i sistematiku ili klasifikaciju.

Međutim, de Courtenay u poznijim godinama daje mnogo savremeniju definiciju jezika: „Jezik je kompleks artikuliranih zvukova i sazvučja koji nose značenja i koje udružuje u jednu celinu instinkt izvesnog naroda“ (ibid. 65). A potom i definiciju same nauke o jeziku: „(...) lingvistika je naučno upoznavanje i proučavanje jezika, ili ljudskog govora, u ukupnosti njihovih raznovrsnih pojavnih oblika“ (ibid. 70). On jezik smatra posebnom vrstom znanja, iznoseći kako „imamo osnova da govorimo o trećem znanju, jezičkom znanju, pored druga dva znanja – intuitivnog, očiglednog, neposrednog, s jedne strane, i naučnog, teorijskog, s druge“ (ibid. 139).

De Courtenayovo dugo putovanje bilo je praćeno evolucijom njegovih ideja o prirodi jezika, sa izvanrednim spojem strukturalizma i psihologizma, koji je vremenom zauzimao sve važnije mjesto u čitavom njegovom sistemu. Smatrao je da bitne osobine jezika, uključujući i njegovo poligenetsko porijeklo, proizlaze iz identične psiho-fiziološke konstitucije svih ljudi. Što je najvažnije, de Courtenayov koncept jezika je psihološki, a to dokazuje njegova često ponavljana izreka da jezik postoji samo u umovima govornika te da je u potpunosti psihički fenomen što znači da je osnova za sve njegove manifestacije isključivo psihička tj. cerebralna.

„Nijedan jezik objektivno *ne postoji*. (...) *Postoje* kao realnosti samo individue, samo pojedinci (...) u ljudskim glavama se odvija proces jezičke cerebracije, ili proces jezičkog mišljenja (...) Pravi proces nastajanja individualnog jezika, kao i njegovo postojanje, vezan je samo za mozak i dušu pojedinca. Svaka jedinka tu počinje *ab ovo*, sa svakom jedinkom nastaje i nestaje ceo svet kao odraz makrokosma u psihičkom mikrokosmu. (...) jezik *postoji* samo na psihičkoj osnovi (...) sve što je u jeziku *stalno*, sve što neprestano živi, u potpunosti *pripada oblasti psihičkog sveta*. (...) ali, ono je moguće samo u ljudskom društvu, u kolektivu. (...) Iz svega toga proističe (...) psihološko-sociološka karakteristika jezika.“ (ibid. 196-197)

Ipak, čini se da de Courtenayov *psihologizam* graniči sa etnopsihologijom, te da je, kako tvrdi Adamska-Salaciak, zaista spojen s nekom vrstom *sociologizma*. Nikada nije govorio o nacionalnom jeziku kao o manifestaciji i mjerilu nacionalnog duha, već je na jezik gledao kao na jezičku aktivnost grupe ljudi koji čine društvo (Adamska-Salaciak 2008).

De Courtenay je među prvim pristalicama teze da je jezik apstrakcija, za razliku od dotadašnjeg darvinistički obojenog pogleda na jezik koji ga posmatra kao biološki organizam. U redakciji članka za *Veliku poljsku univerzalnu ilustrovanu enciklopediju* 1903. on pravi razliku između individualnog jezika, koji ima efektivno prisustvo

u mozgu osobe, i kolektivnog jezika, čije je postojanje imaginarno. Naime, de Courtenay smatra da jezik postoji samo u individualnim dušama, u psihi pojedinaca koji čine datu jezičku zajednicu dok su etnički i nacionalni jezik puke apstrakcije, kao suma individualnih jezika, psihofizioloških realnosti u svakom članu zajednice (Wakoulenko 2021). U dijalektici odnosa individualnog i društvenog jezika, koji još naziva tzv. narodnim ili plemenskim jezikom, de Courtenay iznosi sljedeću konstataciju: „Individua može jezički da se razvija samo u društvu, ali društveni jezik nema i ne može da ima razvoj. On može da ima samo istoriju“ (prema Piper 1998: 73).

Mladogramatičarskom mitu o homogenom društvu i homogenom monolitnom nacionalnom jeziku de Courtenay suprotstavlja koncept jezičke raznolikosti koju posmatra kao zbir individualnih mentaliteta govornika u društvu, s naglaskom na psihosocijalnom aspektu. Društveni aspekt počiva upravo unutar jezičke upotrebe. Odgovor na pitanje odnosa između pojedinačnog jezika i etničkog ili nacionalnog jezika, poljski lingvist najbolje objašnjava metaforom kristala: „(...) ono što neki Poljak sadrži u svojoj glavi kao svoj maternji jezik samo je djelić totaliteta, kao što su kristali koji se susreću u stvarnosti samo fragmenti idealnih kristala“ (ibid. 86).

Jezik ima svoju spoljašnju (govorni aparat i realizacija govora) i unutrašnju (psihičku) stranu. Prvi aspekt čini fonaciju ili govorenje, a drugi audiciju ili slušnu percepciju kao i cerebraciju (ili društveno uvjetovano jezičko mišljenje pojedinca) (ibid. 199), tj. složeni umni proces koji prethodi samom činu govorenja. Naime, za de Courtenaya su fonemi stabilne mentalne predstave koje ne postoje u stvarnosti, već u umovima govornika, te ih se smatra mentalnim ekvivalentom glasa i govora kao nestabilnih fizičkih pojava. De Courtenay, dakle, smatra da se fonetika ili nauka o glasovima bavi isključivo proučavanjem spoljašnje strane jezika (ibid. 78).

De Courtenay i Kruszewski postavljaju temelje dijelu nauke o jeziku koji je kasnije ruski fonetičar Troubetzkoy nazvao morfonologijom. Kao utemeljitelj teorije fonema koje razlikuje od glasova, što će kasnije detaljnije elaborirati Kruszewski, de Courtenay osobito naglašava da je fonem apstraktna jezička jedinica, u jednakoj mjeri kao i morfem ili pak grafem. Njegova su promišljanja u tolikoj mjeri moderna i avangardna za epohu u kojoj je djelovao i predavao da ih možemo uporediti sa savremenim:

„Emsku razinu jezika čine jedinice. Te jedinice zovu se fonem, morfem, leksem, tagmem, frazem... ovisno već o razini o kojoj je riječ. Te jedinice, kao uostalom sve jedinice, kako ih mi razumijemo, apstraktne su. U njima nema ništa fizičko, stvarno, tvarno, one su naši umni

konstrukti kojima pokušavamo opisati i sami sebi predočiti umni sustav koji nam omogućuje da govorimo i da razumijemo što govorimo, koji sustav onda zovemo jezikom“ (Marković 2015: 86).

U svom pristupnom predavanju na Univerzitetu u Sankt Peterburgu 1870. de Courtenay gramatiku dijeli na tri komponente: fonetiku i fonologiju (koristeći ih kao sinonime), tvorbu riječi u najširem smislu i sintaksu. Potom dijeli predmet istraživanja fonetike na tri aspekta: fiziološki, tj. stvaranje zvuk(ov)a i njihovu klasifikaciju, funkcionalni, tj. analizu glasova na temelju morfoloških kriterija, i historijsko-komparativni. Naime, de Courtenay uspostavlja teoriju tzv. morfološke artikulacije govora ili morfologizacije te nudi podjelu na tzv. izgovorno-slušne (foneme) i pismeno-vizuelne predstave (grafeme), koje „žive u jezičkom mišljenju samo utoliko ukoliko su semasiologizovane i morfologizovane“ (Piper 1988: 203). Pod semasiologijom de Courtenay podrazumijeva nauku o značenju riječi i izraza (ibid. 104). Za njega sve psihofonetske i psihografske predstave, pošto postoje u jezičkom mišljenju, podliježu semasiologizaciji i morfologizaciji. Izvan sfere semasiologizacije i morfologizacije one mogu da izazivaju akustičke ili optičke utiske, ali onda ne pripadaju jezičkom mišljenju (ibid 204).

Tokom proučavanja fonemskih alternacija on uočava da postoje i alternacije koje nisu uvjetovane distribucijskim pravilima i nisu automatske. Radi se o obaveznim alternacijama uz morfološke i tvorbene nastavke, koje su uvjetovane gramatičkim položajem te ovise o padežu, broju, sadašnjem ili prošlom vremenu, pozitivu i komparativu, imenici i pridjevu itd. (npr. *junak-junaci-junacima* ili *junak-junače*). Proučavanje navedenih alternacija je, dakle, predmet morfološkog opisa jezika (Zečević 1978). Baudouin de Courtenay skovao je termin *morfem* oko 1880. godine, a početkom 20. vijeka i termin *grafem* te ga koristio u značenju *najjednostavnijeg elementa pisma* (Marković 2015).

De Courtenay je razlikovao tri potklase onoga što je nazvao fonetikom: akustičku fonetiku, fiziološku fonetiku i, ono što je postalo najvažnija komponenta de Courtenayovog teoretiziranja, psihofonetiku. Prva dva je podveo pod novoskovani termin *antropofonija* (ibid. 116, 163). Kruszewski i de Courtenay bili su propagatori antropofonije koja je postulirala da se fonetika, nauka o glasovima, mora proučavati, s jedne strane, kao proizvodnja glasova u svom fiziološkom i artikulacijskom aspektu, a s druge strane, kao neka vrsta semantičke vrijednosti vezane uz te glasove (Archambault 2017). Iako je danas općepoznato kako fonemi nemaju značenje ali imaju razlikovnu ulogu, u ovakvim se promišljanjima nalaze izvjesni aspekti istraživanja savremene fonostilistike:

„Naime, još od antičkih vremena i od diskusije anomalista i analogista postavlja se pitanje motiviranosti/nemotiviranosti jezičnog znaka. Fonemi sami po sebi, smatra moderna lingvistika, ne nose značenje. Ipak, oni mogu zahvaljujući nekim svojim stvarnim svojstvima, diferencijalnim obilježjima, i sami po sebi, u određenom kontekstu evocirati i potencirati neka značenja. (...) I lingvisti poput A. Martineta priznaju izvjesnu asocijativnu vezu u takvim slučajevima, što objašnjavaju artikularnim osobinama ovih glasova“ (Katnić-Bakaršić 1999: 80).

Ta je disocijacija otvorila put ka teoretizaciji onoga što će de Saussure definirati kao oznaku i označeno, *le signifiant* i *le signifié*.

Grana eksperimentalne fonetike povezana sa zanimanjem za antropofoniju također je doživjela važan razvoj u Rusiji krajem 19. vijeka mobilizirajući mnoge učenike Baudouina de Courtenaya. Zahvaljujući Abbéu Rousselotu, pioniru eksperimentalne fonetike, Sergey Bulich pokreće eksperimentalni laboratorij na Univerzitetu u Sankt Peterburgu, dok je drugi otvoren u Kazanju. Prerana smrt Kruszewskog u dobi od trideset godina privremeno je zaustavila ovo istraživanje, ali u ostatku Evrope naučnici nastavljaju sa radom kako bi od fonetike stvorili nezavisno polje istraživanja. Psihofonetika, s druge strane, nije bila neposredno povezana s tezom o dvije empirijski pristupačne grane fonetske nauke, već je imala za cilj da se bavi psihičkim utiscima koje ostavljaju stvarni govorni zvukovi u umovima i govornika i slušaoca. Ruski lingvist i fonetičar Nikolai Troubetzkoy, začetnik strukturalne fonologije, koji će s Jakobsonom i Kruszewskim osnovati Praški lingvistički kružok, bio je duboko impresioniran de Courtenayovim psihološkim konceptom fonema iako je lično pokušao da se oslobodi svih vrsta psihologizama u svojoj fonološkoj teoriji. De Courtenayov koncept psihofonetike će kasnije elaborirati njegov učenik Lev Vladimirovich Shcherba postulirajući da je nauka o psihofoneticici zapravo identična Praškoj fonološkoj školi.

Uporedo s proučavanjem govora u sinhroniji razvija se i studij dijalekata, koji ističu lokalne fonetske posebnosti. Budući da dijalektologija i fonetika imaju dodirnih tačaka, nije čudno što de Courtenay ulazi i u ovo polje istraživanja smatrajući da se dijalekti i poddijalekti mogu grupirati na osnovu dva smjera ili kriterija. Prvi je horizontalni smjer, geografski, topografski, poput dijalekata različitih zemalja, a drugi je vertikalni smjer, u kojem izdvajamo stratificirane varijante jednog lokalnog jezika (djeljivog npr. na klasnoj osnovi, društvenom statusu, zanimanju i obrazovanju itd.) (Piper 1998: 152). U ovim promišljanjima vidimo začetke budućih sociolingvističkih istraživanja o jezičkim varijantama ili registrima unutar jednog jezika: „Klasifikacija

jezika mora da uzme u obzir postojanje posebnih jezika različitih društvenih slojeva, različitih zanimanja, dozvoljenih i nedozvoljenih, i, pre svega, činjenicu da u različitim društvima postoje tajni govori ili žargoni – prestupnika, lopova, skitnica itd.“ (ibid. 82)

De Courtenay se bavi i primjenom lingvistike u drugim naukama čiji bi osnovni zadatak bio „osvetljavanje kulturne situacije putem jezičkih poređenja i (...) jezičkih podataka“ (ibid. 85). Primjenu lingvistike vidi u nekoliko domena: u didaktici, manje u retorici, a ponajviše u obučavanju gluho-nijemih, donekle i u politici (ibid. 86). De Courtenay je bio zagovornik i tzv. miješanih ali i vještačkih međunarodnih jezika suprotno stavovima Lajpciške škole na čelu sa Karlom Brugmannom. U odgovoru na Brugmannovu i Leskienovu “Kritiku vještačkih svjetskih jezika” de Courtenay je progovorio o značaju intelektualne angažiranosti i istupa akademske inteligencije u javnom prostoru „naglasivši da odgovornost lingviste ne bi smjela biti ograničena na akademski rad i naučno istraživanje, te da se od naučnika treba očekivati da zauzme stav u javnom životu“ (Koerner 1972: 680).

De Courtenay također zastupa tezu da svi govornici imaju tendenciju minimizirati napor u procesu govora. Osnovna pretpostavka je da, u odnosu na jezik, ljudski um radi u tri smjera: od centra prema van (npr. rad mišića uključen u govor ili proces fonacije), izvana prema unutra (percepcija i audicija), i u samom centru mozga (proces cerebracije ili jezičkog mišljenja). Svaki od tri aspekta podliježe tendenciji da ide putem najmanjeg otpora te da uz minimalan napor proizvede maksimalan učinak. Međutim, kada de Courtenayovi savremenici govore o lakoći kao faktoru koji određuje smjer jezičke promjene obično podrazumijevaju lakoću izgovora. Ali, de Courtenayov tretman ovog pitanja ide dublje te se u njemu vidi zametak poznatog principa jezičke ekonomije koji je pedesetih godina u savremenu lingvistiku uveo poznati francuski funkcionalist André Martinet (1955).

U oblasti morfologije de Courtenay termin *morfem* koristi u širem značenju označavajući njime i morfologiju riječi i rečenice, čime je također pripremio teren za Martinetovu teoriju o dvostrukoj jezičkoj artikulaciji. Za de Courtenaya je morfem elementarni glasovni niz koji je nositelj značenja tj. najjednostavniji psihičko-jezički element u zvučnom ruhu (Marković 2013). Proučavajući morfemske kao i morfonološke alternacije de Courtenay dolazi i do pojma fonema. Naime, morfonologija proučava raspodjelu glasova u različitim morfemima, njihove fonološke odnose, alternacije, kao i slučajeve neutralizacije distinktivnih karakteristika fonema uvjetovanih njihovim specifičnim položajem u riječi ili u morfemu:

„Prvi jezikoslovci koji su u zapadnoj kulturi uopće govorili o alternacijama glasova i glasovnim alternantama u današnjem smislu bili su prvaci Kazanjske škole. (...) Baudouin de Courtenay o alternacijama je predavao još u drugoj polovici 1870-ih. (...) Usput, skovao je u to doba termin *morfem*, a zajedno s Kruszewskim razradio je i termin *fonem*, koji je kao zamjenu za njem. *Sprachlaut* g. 1873. bio skovao Francuz A. Dufriche-Desgenettes. (...) Od Saussurea su Baudouin de Courtenay i Kruszewski preuzeli i termin *alternacija*. (...) Njemačko jezikoslovlje zakopano u dijakronijske glasovne znakove (njem. *Lautgesetz*) nije prepoznalo bitne vrijednosti poljskih radova, (...) stoga je pitanje bi li se one i kojom brzinom na zapadu proširile da ih nisu poduprli F. de Saussure i osobito Francuz A. Meillet“ (Marković 2013: 38-39).

De Courtenay je dao najistaknutiji doprinos razvoju moderne lingvistike uvođenjem teorije fonema kao apstraktne zvučne jedinice. Za razliku od funkcionalne koncepcije fonema i teorije distinktivnih obilježja koju će ponuditi Praška škola, de Courtenay je bio na pragu otkrića distinktivnog obilježja svojim učenjem o kinemama i akusmama kao dijelovima fonema, ali ih nije dovoljno elaborirao. Pod kinemom on podrazumijeva izgovornu ili fonacionu stranu jezičkog mišljenja, a pod akusmom najjednostavniji psihički element u oblasti slušne percepcije (Piper 1988: 203). On smatra da je fonem, iako apstraktan, jedinica koja objektivno postoji kao mentalna predstava, te da se promjene u jeziku trebaju posmatrati prevashodno kao psihološki fenomeni na individualnom planu (Simonato-Kokoshkina 2003: 243-244). Također, budući da je komunikacija ne samo individualno-psihološki, već nadasve psihosocijalni fenomen, te da se odvija među govornicima određene društvene zajednice, de Courtenay utvrđuje da fonemi svoju vrijednost u jeziku stiču tek kada čine dio živog govornog lanca poput morfema kao nositelja izvjesnih značenjskih predstava. De Courtenay prvi u lingvistici jasno razgraničava fonem od glasa, smatrajući prvi jezičkom jedinicom, a drugi govornom jedinicom. *Fonem* je za njega samo *psihički ekvivalent glasa* koji se kao takav nigdje ne ostvaruje: „ (...) u lingvistici treba na pravi način zameniti pojam „glasa“ pojmom njegovog psihičkog ekvivalenta, pojmom njegove psihičke predstave koju zovemo fonema. Jezički glasovi (...) pripadaju antropologiji... [koja] se u tom slučaju bavi perifernim pojavama, tj. fizičkim i fiziološkim pratiocima i koordinatorima predstava i ideja koje postoje u psihi“ (prema Piper 1988: 144). Roman Jakobson, koji se uz grofa Troubetzkoya smatra ocem fonologije i osnivačem Praškog lingvističkog kruga, odao je zahvalnost de Courtenayu na području razvoja fonologije (Jakobson 1960).

4. DE SAUSSURE I DE COURTENAY

Kako Koerner tvrdi, de Saussure je 1908. izrazio osobito žaljenje što većina naučnika sa Zapada ne poznaje ova dva lingvisti, referirajući se pritom na de Courtenaya i Kruszewskog. 60-ih godina 20. vijeka otkrivena je privatna korespondencija između de Saussurea i de Courtenaya u kojoj de Saussure u pismu iz 1889. spominje njihov susret sedam godina ranije, dok je i sam Emile Benveniste, francuski indoeuropeist i lingvist, potvrdio da su se dva erudita sastala u dva navrata u Parizu u tokom 1881. i 1882. u vrijeme održavanja sjednice udruženja *Société Linguistique de Paris* te moguće još nekoliko puta iste godine (Koerner 1972: 674). 70-ih godina prošlog vijeka N. A. Sljusareva objavljuje transkripciju dva pisma iz arhivskog fonda Akademije nauka SSSR-a u kojima Ferdinand de Saussure upućuje de Courtenayu izvjesna pitanja vezana za problem akcentuacije u litvanskom. Kako navodi Sljusareva, dva lingvisti su se upoznala mnogo ranije, već od 1881. na redovnoj sesiji pomenute asocijacije na kojoj je de Courtenay predstavio i radove svog saradnika Kruszewskog. Pored navedenog, de Courtenay je asocijaciji redovno slao primjerke svojih radova, te ih je de Saussure, u funkciji pomoćnog sekretara, zasigurno imao priliku pročitati (Sljusareva 1970-1972).

Iz svega navedenog može se izvući zaključak da su de Courtenayovi principi lingvističke analize pomogli de Saussureu u definiranju vlastitih teorijskih koncepata strukturalne lingvistike. Dalje, de Courtenay je i putem svog saradnika i učenika Kruszewskog, koji je ponnije pratio rad ženevskog kolege, saznao izvjesne informacije o njegovom radu i istraživanjima. S druge strane, zanimljivo je napomenuti da je upravo mladi Kruszewski, pod uticajem de Courtenaya, uticao na de Saussurea svojim idejama o dvije vrste morfosintaktičkih odnosa u formi asocijativnog povezivanja jezičkih jedinica: po sličnosti ili po kontingentnosti. U njima vidimo de Saussureovu poznatu dihotomiju kojom se u jeziku postuliraju dvije vrste odnosa, *in absentia* i *in praesentia*, u formi vertikalne ose (osa selekcije) i horizontalne ose (osa kombinacije), koje će Jakobson kasnije nazvati paradigmatskom i sintagmatskom osom. Osim navedenog, da Saussure je bio pod velikim uticajem de Courtenayovog istraživanja govornog jezika tj. njegove realizacije u sinhroniji. Također je prihvatio i njegov funkcionalni pristup analizi jezičkih elemenata kao i neke od ideja o semantički relevantnom karakteru fonema.

Zanimljivo je primijetiti da se, iako formirani u duhu historijsko-komparativne metode tog vremena, de Courtenay i de Saussure sve više suprotstavljaju glavnim principima mladogramatičarske doktrine. De Saussure, s jedne strane, naglašava valjanost, čak i primat sinhronijskog istraživanja jezika u odnosu na tradicionalni

historijski (dijahronijski) pristup. S druge strane, de Courtenay, kao empirist i praktični lingvist, odbacuje hipotezu o fonetskim zakonitostima koja je odražavala rigidnu pravilnost u procesu glasovnih promjena na temelju proučavanja dijalektalnih fonetskih varijacija (Koerner 1972: 668).

De Courtenayovu tehniku i metodologiju rada možemo opisati kao empirijsku i eksperimentalnu, za razliku od de Saussurea koji ne sprovodi istraživanje na terenu već razvija kompleksan teorijski model. Ipak, oba erudita uvode u lingvistiku novu jezičku terminologiju, u čemu se svakako ističe de Saussure kojem danas dugujemo bogat terminološki aparat. Obojici je zajedničko istraživanje jezika na planu sinhronije, *la parole*, koje de Courtenay naziva statičkim proučavanjem jezika. Ipak, dva lingvisti ne negiraju značaj dijahronijske perspektive koju de Saussure (1971: 138) posmatra kao specifičan dio sinhronije: „(...) sve što je dijahronijsko u jeziku postoji samo kroz govor. U govoru se nalazi zametak svih promjena: svaku od njih najprije pokreće određeni broj pojedinaca prije nego što uđe u upotrebu”.

De Courtenay ne pridaje osobit značaj jasnom razlikovanju sinhronijskog i dijahronijskog principa, kao što je to činio teorijski orijentirani de Saussure, jednako kao što nije eksplicitno razlikovao fonetiku od fonologije, tj. artikulacijske i akustičke aspekte govornog čina od sistema distinktivnih obilježja u jeziku, što se u suštini svodi na de Saussureovu dihotomiju *langue-parole*: „Dakle, dijahronijski identitet dvije različite riječi kao što su *calidum* i *chaud* jednostavno znači da je jedna prešla u drugu kroz niz sinhronijskih identiteta u govoru (*la parole*), a da veza koja ih ujedinjuje nikada nije bila prekinuta uzastopnim fonetskim transformacijama (“*ibid.* 250).

U vezi s pitanjem sinhronije i dijahronije možemo utvrditi da, iako se de Courtenayova i de Saussureova stajališta ne mogu izjednačiti, ne smiju se ni precijeniti njihove razlike. U oba slučaja temeljna je podjela između promjenjivog (de Courtenayova dinamika vs. de Saussureova dijahronija) i nepromjenjivog (de Courtenayova statika vs. de Saussureova sinhronija). Na ovu razliku nadovezuje se de Courtenayov koncept historije koji ne uključuje samo promjenu, već i postojanost, dvije komplementarne strane jednog fenomena (Adamska-Salaciak 2008).

5. ZAKLJUČAK

Baudouin de Courtenay je bio ključna figura u razvoju opće i strukturalne lingvistike. Njegova promišljanja o jeziku i inovativna tehnika i metodologija oblikovali su način na koji razumijemo jezik i pristupamo njegovom proučavanju. Iako je od posebnog značaja njegov uticaj na Ferdinanda de Saussurea i Prašku lingvističku školu, njegovo

nasljeđe proteže se i na cijelu lingvističku zajednicu, ostavljajući dubok trag u razvoju moderne lingvistike. Njegova inovativnost i hrabrost da preispituje tradicionalne ideje o jeziku postavili su temelje za daljnji napredak lingvistike. Courtenayova metodologija, koja je uključivala empirijski pristup, terensko istraživanje i analizu govornih obilježja, pružila je nove smjernice za proučavanje govornog jezika. Courtenayova teorija fonema pomogla je razvoju de Saussureovog koncepta lingvističkog znaka kao spoja oznake i označenog. Njegovi radovi iz jezičke psihologije i fonetike naglasili su važnost psiholoških i mentalnih procesa u jezičkom izražavanju, te otvorili put neurolingvistici, psiholingvistici, eksperimentalnoj fonetici i fonologiji, dok su istraživanja iz oblasti leksike i primjene lingvistike utrla put razvoju leksikologije, sociolingvistike, teorije jezika u kontaktu i primijenjene lingvistike. Nadajmo se da ću mu historija lingvistike podariti počasno mjesto koje, kao preteča savremene lingvistike, s pravom zaslužuje.

LITERATURA

1. Adamska-Salaciak, Arleta (2008), "Jan Baudouin De Courtenay's Contribution to Linguistic Theory", *Historiographia Linguistica*, 25(1-2), 25-60.
2. Archaimbault, Sylvee (2017), "De la philologie à la linguistique: l'éclatement d'une discipline", *Revue des études slaves*, 88(1/2), 25-49.
3. de Courtenay, Jan Nicieslaw Baudouin (1910), "Les lois phonétiques", *Rocznik Slawistyczny. Revue Slavistique*, 3, 57-82.
4. Jakobson, Roman (1960), "The Kazan school of Polish linguistics and its place in the international development of phonology", u: Jakobson, Roman, *Selected Writings II: Word and Language*, Mouton, The Hague, 3-34.
5. Katnić-Bakaršić, Marina (1999), *Lingvistička stilistika*, Open Society Institute – Center for Publishing Development, Budapest
6. Koerner, Ernst Frideryk Konrad (1972). "Jan Baudouin de Courtenay: His Place in the History of Linguistic Science", *Canadian Slavonic Papers. Revue Canadienne des Slavistes*, 14(4), 663-682.
7. Koerner, Ernst Frideryk Konrad (2004), *Essays in the History of Linguistics*, John Benjamins Publishing, Amsterdam & Philadelphia
8. Kovačević, Miloš (1989), "Osvrti i prikazi", *Književni jezik*, 18(1), 55-57.
9. Marković, Ivan (2013a), *Hrvatska morfonologija*, Disput, Zagreb
10. Marković, Ivan (2013b), *Uvod u jezičnu morfologiju*, Disput, Zagreb

11. Marković, Ivan (2015), "O grafemu i hrvatskoj abecedi", *Filologija*, 65, 77-112.
12. Martinet, André (1955), *Économie des changements phonétiques*, Éditions A. Francke, Berne
13. Mueller-Vollmer, Kurt, Markus Messling (2022), "Wilhelm von Humboldt", in: E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (summer edition 2022), Stanford
14. Piper, Predrag (1988), *Jan Boduen de Kurtene. Lingvistički spisi*, Biblioteka Anthropos, Novi Sad
15. de Saussure, Ferdinand (1971), *Cours de linguistique générale*, Ed. Bally et Sechehaye, Payot, Paris
16. Simonato-Kokoshkina, Elena (2003), "Une phonologie à base psychologique? Les conceptions de Baudouin de Courtenay et de Ščerba", *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 56, 241-255.
17. Sljusareva, Natal'ya A. (1970-1972), "Lettres de Ferdinand de Saussure à J. Baudouin de Courtenay", *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 27, 7-17.
18. Stankiewicz, Edward (1972), *A Baudouin de Courtenay Anthology. The Beginnings of Structural Linguistics*, Indiana University Press, Bloomington
19. Wakoulenko, Serhii (2021), "Jan Baudouin de Courtenay: l'abstrait et le concret de la langue", *Revue des études slaves*. 92 (2), 229-246.
20. Zečević, Vesna (1978), "Prilog razumijevanju fonemskih alternacija", *Filologija*, 8, 425-431.

BAUDOUIIN DE COURTENAY: PRECURSOR TO CONTEMPORARY LINGUISTIC THOUGHT

Summary

The paper examines the scientific contribution and creative work of the lesser-known Polish linguist, Baudouin de Courtenay (1845-1929), a distinguished Slavist and Indo-Europeanist. The paper discusses numerous aspects of his modernist theories and provides an overview of the most significant reflections on language that can be considered as precursors to contemporary linguistic thought. In his long academic career from the Kazan period to his engagement at the universities of Dorpat, Kraków, Saint Petersburg, and Warsaw, the paper highlights the various influences he exerted on the linguistic research of his time as well as on the later generations of linguists with a special reference to de Courtenay's influence on Ferdinand de Saussure and the development of general and structural linguistics. The paper examines the evolution and development of de Courtenay's thought in various domains such as the theory of phonemes and phonetic alternations, which positioned him as the forerunner of the Prague Linguistic Circle, psycholinguistic research and the definition of language as a psychosocial phenomenon, South Slavic dialectology and lexicology, as well as the study of the use of language in other sciences and disciplines.

Keywords: history of linguistics; polish slavic studies; Baudouin de Courtenay; Ferdinand de Saussure

Adresa autorice
Author's address

Dijana Kapetanović
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
dijana.kapetanovic@gmail.com